

**CSIMA MELINDA – DEUTSCH KRISZTINA – BÁNFAI BÁLINT – BETLEHEM
JÓZSEF – JEGES SÁRA – TANCSICS DÓRA –
LAMPEK KINGA**

A gyermekneveléssel kapcsolatos attitűd jellemzői a 0–7 éves korú gyermeket nevelő családokban [1]

A szülő–gyermek kapcsolat a személyiségfejlődés különböző területeire hatással van, így a nevelési gyakorlat megismerése mind a neveléstudományi, mind pedig a pszichológiai kutatások egyik központi kérdése. Kutatásunk célja a 0–7 éves korú gyermeket nevelő szülők nevelési stílusának a megismerése, valamint a nevelési gyakorlatot befolyásoló tényezőknek az azonosítása volt. Az adatok elemzése során megállapítást nyert, hogy a vizsgálatba bevont szülők körében a gyermeknevelési attitűdök és gyakorlatok irányítással kapcsolatos aspektusai kevésbé, a gondoskodást kifejező rugalmas nevelői attitűdök inkább hangsúlyosak.

1. Problémafelvetés, bevezetés

A felnövekvő generáció optimális fejlődésének támogatásában a család mellett a társadalmi szerepvállalás rendkívül fontos. A gyermekek sikeres szocializációja szempontjából az első három év, majd a hétéves korig terjedő időszak minősége kiemelt jelentőséggel bír. A kora gyermekkor történései alapvetően meghatározzák a gyermek iskolakezdési esélyeit, így hozzájárulnak a gyermek életminőségének, jövőjének alakításához. A sikeres iskolai teljesítmény előfeltétele a megfelelő testi, mentális és értelmi fejlődés, melynek biztosításában és nyomon követésében a szülők szerepe kiemelt fontosságú. A szülők ismeretei gyermekük fejlődésével, nevelésével, a felmerülő problémák megoldásával kapcsolatosan sok esetben téveseknek bizonyulnak, melyek hátráltatják a fejlődésbeli lemaradás észlelését, késleltetve ezzel a korai intervenció esélyét. Kutatások egybehangzó eredményei alapján a fejlődésről való ismeret hiánya, a hibás nevelési gyakorlat önmagában rizikótényező lehet a gyermek szocializációja során (Ranschburg et al. 1984; Sallay – Münnich 1999), azonban ha ezek a problémák együtt járnak hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzettel, az a gyermek sikeres életkezdésének nagymértékben gátat szab (Sameroff–Seifer 2011). Kiemelt jelentőségű ezért a 0–7 éves gyermeket nevelő családok szocio-ökonómiai státuszának megismerésén túl nevelési gyakorlatuk feltérképezése, s a gyermeki fejlődésről való ismereteik feltárása. Az elmúlt évtizedek kutatási eredményei (Margitics–Pauwlik 2006; Posztos–Uzonyi 1989; Sallay 2003) meglehetősen sok információt szolgáltatottak a szülők

nevelői attitűdjéről, azonban ezek a kutatások egyrészt az óvodáskorú, illetve annál idősebb gyermekekre fókuszáltak, másrészt pedig elsősorban a gyermek percepcióján keresztül vizsgálták a nevelési stílust (Tóth–Gervai 1999). Így nem rendelkezünk kellő ismerettel a 0–7 éves korú gyermeket nevelő szülők gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjéről, ezért jelen kutatás hiánypótlónak bizonyul e területen.

2. A nevelői attitűd definiálása

A nevelői attitűd definiálása során főként a szülő és gyermeke közötti érzelmi kapcsolatra, a szülő által alkalmazott nevelési eljárásokra, nevelési gyakorlatra, valamint a szülő nevelési elveire, nézeteire fókuszáltak a kutatók. A tanuláselméleti megközelítés szerint a nevelési stílus nem más, mint a szülői viselkedések összessége. A nevelői attitűd cirkumplex modelljét Schaefer dolgozta ki, aki két dimenzió, az autonómia-kontroll és a szülői szeretet–gyűlölet mentén osztályozta a nevelési stílust (Ranschburg 1995). Később e két dimenziót Becker „érzelmi melegség–hidegség”-nek, valamint korlátozás–engedékenységnek nevezte. A korai modellektől eltérően írta le Baumrind (1971) tipológiáját, melyben alapvetően három nevelési stílust különít el, mégpedig a viszonylagos szabadságot nyújtó, ugyanakkor ésszerű határokat, stabil és jól meghatározott követelményeket támaztó autoritativ nevelési stílust, a szigorú, merev, sokszor ésszerűtlen elvárásokat megfogalmazó autoritariánus nevelési stílust, valamint az érzelemtelen, azonban következtelen, engedékeny nevelési stílust. Baumrind tipológiájában még nem tett róla említést, azonban Maccoby és Martin rávilágított az elhanyagoló, érzelmi involváltságtól mentes nevelési attitűd súlyos következményeire. Oroszné (2002), Holden és Edwards (1989) a szülői nevelési attitűdöt mérő eljárások áttekintése során arra a megállapításra jutott, hogy a szülő–gyerek kapcsolatot a szülői viselkedés két dimenziója alapján érdemes értelmezni. Ennek értelmében a schaeferi tipológiának megfelelően modelljükben az egyik lényeges dimenzió a gyermekkel való emocionális kapcsolatra vonatkozik, a másik pedig a szülői kontrollt helyezi előtérbe (Sallay 2003).

3. Módszerek

3.1 Célok, kutatási kérdések

A TÁMOP 6.1.4 Koragyermekkorai program keretében végzett kutatásunk célja a szülők gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjének a megismerése, valamint a nevelési gyakorlatot befolyásoló tényezőknek az azonosítása volt annak okán, hogy ezen ismeretek birtokában a

szakemberek a szülők eltérő szocio-kulturális háttéréből, hagyományaiból adódó eltérő nevelési gyakorlatát el tudják választani a gyermek optimális fejlődését veszélyeztető elhanyagolásától.

A nevelési stílus vizsgálatára irányuló kutatásunk során a következő kérdéseket fogalmaztuk meg:

- Milyen jellemzőkkel írható le a 0-7 éves korú gyermeket nevelő szülők nevelési stílusa?
- Milyen mértékben jellemző a korlátozó és a gondoskodó nevelői attitűd a vizsgált családokban?
- Kimutatható-e kapcsolat a család szocio-ökonómiai státusza (az SES egyes elemei, illetve ezek kombinációi) és a megkérdezett nevelési stílusa között?
 - hogyan befolyásolja a nevelési stílust az anya legmagasabb iskolai végzettsége?
 - hogyan befolyásolja a nevelési stílust a település típusa?

3.2 A kutatás típusa

Kutatásunk alapvetően feltáró, keresztmetszeti, leíró kutatás, ahol a kutatás feltáró jellege elsősorban arra vonatkozik, hogy az általunk vizsgált kérdéskörök ilyen összefüggésben még nem képezték nagyobb volumenű kutatás tárgyát. A vizsgálat alapját képező kutatási probléma vonatkozásában kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt alkalmaztunk. A fókuszcsoportos kutatás keretében megismert vélemények egyrészt a kvantitatív kutatás eszközeinek, a kérdőívnek az összeállításában segítettek bennünket, másrészt pedig a kérdőíves adatfelvételt követő elemzés során, mintegy tükröt mutatva a statisztikai eredményeknek, lehetőséget biztosítottak eredményeink ütköztetésére, a mélyebb összefüggések feltárására.

3.3 A célpopuláció és a minta meghatározása, a mintavétel módja

A TÁMOP 6.1.4. Koragyermekkor (0–7 év) kiemelt projekt szülői attitűdvizsgálatának célpopulációját a Magyarországon élő 0–7 éves gyermekek szülei alkották. Az országos lefedettséget jelentő, kiválasztott területek a kutatásban: Budapest, Baranya, Borsod–Abaúj–Zemplén, Csongrád, Szabolcs–Szatmár–Bereg és Vas megyék voltak. A kérdőívek kiosztásával azok a védőnők lettek megbízva, akik az időmérleg és a szakértői attitűd vizsgálat keretében a megyére és településtípusra reprezentatív mintába beválasztásra

kerültek. A védőnői mintaválasztás kétlépcsős, véletlen arányos eljárás keretében történt. 2013. július–augusztus hónapban 380 védőnő, egyenként 3 gyermeket választott ki véletlenszerűen a körzetéhez tartozó 0–7 éves korú gyermekpopulációból. A kiosztott 1140 db kérdőívből az adatok SPSS programban történő rögzítése és tisztítása után 980 értékelhető kérdőív maradt. A szülők gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjének és az alapellátással kapcsolatos elégedettségének megismerésére irányuló kérdőíves vizsgálatunkban a szülőket az egyik szülő (illetve gondviselő) reprezentálja. E kutatás keretében az országos lefedettség megtartásával 10 fókuszcsoporthoz interjú történt, melyben összesen 93 szülő vett részt. A fókuszcsoporthoz interjúk elemzése Atlas.ti tartalomelemző program segítségével történt.

3.4 A statisztikai elemzés módja

A 0–7 éves korú gyermeket nevelő családok gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjének jellemzőit a leíró statisztika eszközeivel, abszolút, illetve relatív gyakoriságok számításával, valamint átlagszámítással tártuk fel (Székelyi–Barna 2002; Ketskemény–Izsó 2005; Falus–Ollé 2008; Ács 2009).

3.5 A nevelői attitűd vizsgálatára alkalmazott kutatási eszköz

Az áttekintett kérdőívek közül a CRPR módosított változata illeszkedett leginkább kutatási céljainkhoz, alkalmasnak találtuk, mint a 0–7 éves korú gyermekek szüleinek nevelési stílusát feltáró kutatási eszközt. Ez az eredetileg 91, szocializációval kapcsolatos állítást tartalmazó CRPR kérdőívet Rickel és Biasatti egy 40 elemes Likert formátumú kérdéssorra redukálta. Eredményeik alátámasztják, hogy a 40 tételből álló skála alkalmazása nem csorbítja az eredeti kérdéssor megbízhatóságát. A skála elemei szülői gyermeknevelési attitűdöket és értékeket írnak le. A kérdőív validálása során 2 faktort sikerült azonosítani a kutatóknak. Az 1. faktor elemei (22 állítás) a gyermeknevelési attitűdök és gyakorlatok irányítással kapcsolatos aspektusait jelenítik meg, míg a 2. faktor elemei (18 állítás) rugalmas gyermeknevelési attitűdöket és gyakorlatokat támogatnak (Rickel–Biasatti 1982). A szakfordítást követően a 40 állítást tartalmazó kérdéssort szükséges volt szűkíteni, mivel 4 állítás nem volt értelmezhető a 7 éven aluli gyermeket nevelő szülők számára. Ennek megfelelően az eredetileg 22 állítást tartalmazó, korlátozó nevelési gyakorlatot kifejező kérdéssor 19 állításra, a 18 állítást tartalmazó, gondoskodó nevelési gyakorlatot leíró kérdéssor 17 állításra szűkült.

3.6 A nevelési attitűdök vizsgálata a fókuszcsoporthoz tartozó interjúkban

A kutatás során fókuszcsoporthoz tartozó interjúk is szolgálták az információgyűjtést. A csoportmunkát támogató ráhangolás eszközeként asszociációs játékot alkalmaztunk. Ebben a résztvevőknek egy adott szó hallatán az első gondolatukat kellett kifejezni, lehetőség szerint egy szóval. E játék lényege, hogy a csoportmunka hatását még nem tartalmazó elsődleges attitűd, érzelmi megnyilvánulás kerüljön felszínre a kutatni kívánt témakörben. A nevelési attitűdök vizsgálatához két kifejezés kötődött: gyermeknevelés, jutalom. Az asszociációs játékot követően a gyermekekkel kapcsolatos érzelmi viszonyulás, családi nevelési gyakorlat témakör kifejtése is megtörtént az alábbi – rugalmasan kezelhető – kérdéscsoportok alkalmazásával:

- 1) Hogyan nyilvánítják ki szeretetüket gyermekeik felé?
- 2) Véleményük szerint mi a szerepe a nevelési folyamatban a jutalmazásnak és a büntetésnek? Hogyan jutalmazzák, illetve büntetik gyermeküket? Melyek azok a büntetési módszerek, melyeket elfogadhatatlannak tartanak?
- 3) Fontosnak tartják-e, hogy a szülők (apa és anya) azonos nevelési elveket valljanak? Konfliktusforrás lehet-e az eltérő nevelési gyakorlat?
- 4) Mi a szerepe a nevelési folyamatban a nagyszülőknek? Inkább segítség vagy inkább konfliktusokat eredményez a nagyszülők bevonása a gyermek/ek nevelésébe?

4. Eredmények

4.1 A kérdőíves vizsgálatba bevont szülők szocio-demográfiai jellemzői

A megkérdezett édesanyák átlagéletkora 32 év volt, az adatfelvétel idején a legfiatalabb anya 16 éves, a legidősebb 48 éves volt, míg a férfiak életkora 17 és 64 év között mozgott, átlagéletkoruk 35 év volt.

A lakóhely szerinti mintaeloszlás alapján a budapestiek aránya 31,1%-os, a megyeszékhelyeken élők 11,8%, míg az egyéb városokban élők a minta 23,9%-át, a faluban élők pedig harmadát teszik ki (33,2%).

Mivel a gondozási, nevelési gyakorlatot befolyásolja a szülők legmagasabb iskolai végzettsége, szociális helyzete, a család szociokulturális beágyazottsága, valamint nemzetiségi hovatartozása, ezért kutatási eszközünk ezeket a szempontokat is figyelembe véve készült el. A megkérdezettek etnikai hovatartozására vonatkozó kérdéseinket a 2011-es Népszámlálással azonos módon fogalmaztuk meg. Valamely kisebbségi csoporthoz

tartozónak a kutatásba bevont szülők 10,7%-a, ezek közül 98 fő (a teljes minta 10%-a) cigány/roma nemzetiséghez tartozónak vallotta magát. Ezen kívül horvát (0,3%), román (0,1%) és német (0,3%) nemzetiséghez tartozó válaszadók kerültek a mintába.

A szülők legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása a következők szerint jellemezhető: a befejezett iskolai végzettség vizsgálatakor láthatóvá válik, hogy az apák 12,9%-ának legfeljebb 8 általános iskolai végzettsége van. Szakmunkásképzőben vagy szakiskolában végzett 29,1%-uk. Legfeljebb érettségi bizonyítványa 121 főnek (12,3%) van, míg arra épülő szakképzéssel 148 fő rendelkezik (15,1%). Főiskolai diplomája 12,3%-nak, míg egyetemi diplomája az apák 13,7%-ának van. Az édesanyák esetében a megkérdezettek 17,8%-a legfeljebb 8 osztályt végzett. Hasonló arányt mutat a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettek (14,6%), illetve az érettségi bizonyítványt szerzettek (14,4%) aránya. Érettségire épülő szakképzettsége 13,9%-nak van. Az apákhoz viszonyítva viszonylag magas a főiskolai diplomával rendelkezők aránya (24,7%), egyetemet 14,7%-uk végzett.

A megkérdezett szülők többségének törvényes családi állapota házaspáros (64,9%), ám közülük 1,7% nem él együtt házastársával. A válaszadók 6,1%-a elvált, míg 255 fő (26%) nőtlen/hajadon kategóriába sorolta magát, 7 fő (0,7%) házastársa elhalálozott. Élettársi kapcsolatban a megkérdezettek 24,9%-a él.

4.2 A fókuszcsoporthoz tartozók interjúiban részt vevők szocio-demográfiai jellemzői

A csoportok összetételénél ügyeltünk arra, hogy minden csoportban legyenek egy- és többgyermekes szülők, magas, átlagos és kedvezőtlen társadalmi státuszú szülők, házasságban, párkapcsolatban élő és elvált, gyermeküket egyedül nevelő szülők. A csoportokban 8–12 fő vett részt, közülük összesen 2 apa volt, a többi családból mindenhol az anyák jöttek el. A 93 család nem reprezentatív – kvalitatív kutatási módszernél ez nem elvárás –, mégis érdemesnek tartjuk bemutatni a családok főbb szocio-demográfiai jellemzőit.

A szülők alapvetően a 20–40 éves korosztályhoz tartoznak. Az anyák több mint fele jelenleg otthon van gyesein vagy gyeden, 21 fő számolt be arról, hogy dolgozik. 16 családban van 3 vagy több gyermek, a többiekénél jelenleg egy vagy két gyermek tagja a családnak. Az interjúalanyok egy negyede a nagyszülőkkel együtt vagy egymáshoz közel élnek, így jelentős mértékben számíthatnak a segítségükre. A résztvevők közül 12 fő elvált és egyedül neveli gyermekét, 8 fő már második házasságában él. A családokban körülbelül fele-fele arányban vannak 0–3 illetve 4–7 éves gyerekek, így a vizsgált életkor egészét tekintve is tapasztalt anyákról beszélhetünk. A résztvevő anyák közül 5 főnek van tartósan beteg, sérült gyermeke.

A megkérdezettek közül 22-en élnek falvakban, a többiek városiak vagy fővárosiak. A családok gazdasági körülményeit nem érintette a fókuszcsoportos kutatás, de az interjún elhangzott utalásokból arra következtethetünk, hogy a 10 csoportban 20 fő körül volt azok száma, akik nehéz anyagi körülmények között élnek, alacsony iskolai végzettségűek, van a családban munkanélküli, így ezekben a családokban nagy valószínűséggel hátrányos helyzetben, veszélyeztetett körülmények között élnek a gyerekek.

4.3 A kérdőíves vizsgálat eredményei

4.3.1 A szülők gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjének főbb jellemzői

A CRPR kérdőív 36 szülői gyermeknevelési attitűdöket és értékeket leíró állításaival, 6 pontos Likert-skála alkalmazásával mértük a nevelési stílust. A skála 1-től (*egyáltalán nem jellemző rám*) 6-ig (*teljesen jellemző rám*) terjed, értékei minden esetben egyirányúak. A korlátozás dimenzióját vizsgáló állítások leíró statisztikai elemzése alapján megállapítható, hogy a legerőteljesebb egyetértés a gyermek kontrollálásának módjával kapcsolatos (*1. táblázat*). Az egyes állításokra adott válaszok tükrözik továbbá azt, hogy a minta egészét tekintve a korlátozás kevésbé van jelen, hiszen az állítások többségénél inkább a „*nem jellemző rám*” válaszok valamelyikét választották a megkérdezettek. Fontos megjegyeznünk, hogy a vizsgálatunkban alkalmazott CRPR kérdőív a korlátozás dimenziójának nem egy tekintélyelvű oldalát jeleníti meg, hanem – ahogy Sallay és Münnich (1999) kutatásukban utaltak rá – a korlátozás „puha”, demokratikusabb jellegét fejezi ki. Ezt a tényt a későbbi elemzések kapcsán is figyelembe vettük. Eredményeink bemutatásakor és értelmezésekor a neveléstudományi terminológiának megfelelően a *korlátozó nevelői stílus* kifejezést használjuk, azonban nem abban az értelemben gondolkodunk e nevelői magatartásról, amely – Ranschburg (1995, 136) szavaival élve – „*a gyermeket merev következetességgel érvényre juttatott rendszabályokkal fogja körül*”.

Elemlista	Átlag	Szórás
Úgy hiszem, hogy gyermekemnek tudnia kell arról, hogy mennyi mindent feláldozok érte.	2,22	1,41
Elvárom gyermekemtől, hogy hálás legyen, és értékeljen minden kiváltságot.	2,96	1,53
Azt tanítom a gyermekemnek, hogy így vagy úgy, de a büntetés utoléri, ha rosszul viselkedik.	3,51	1,53
Azt tanítom a gyermekemnek, hogy mindig uralja az érzéseit.	3,28	1,45
Úgy hiszem, hogy a gyerekeknek nem kellene, hogy titkaik legyenek a szüleik előtt.	4,14	1,53

Úgy kontrollálom a gyermekemet, hogy figyelmeztetem minden rossz dologra, ami történhet vele.	4,27	1,374
Úgy hiszem, hogy a szidástól és a kritikától fejlődnek a gyerekek.	2,56	1,36
Ha a gyermekem rosszul viselkedik, tudatom vele, hogy mennyire szégyellem, és milyen csalódott vagyok.	2,75	1,49
Azt akarom, hogy a gyermekem jó benyomást tegyen másokban.	3,67	1,43
Próbálom gyermekemet távol tartani olyan gyerekektől vagy családoktól, akiknek az elképzelései vagy értékei különböznek a sajátunktól.	3,00	1,46
Úgy gondolom, hogy a gyerekeket arra kell biztatni, hogy legyenek jobbak a többieknél.	2,84	1,40
Arra utasítom a gyermekemet, hogy ne piszkolja össze magát, mikor játszik.	2,03	1,16
Nem akarom, hogy a gyermekemre úgy tekintsenek, mint aki különbözik másoktól.	3,52	1,74
Nem gondolom azt, hogy különböző nemű gyerekeknek megengedhető, hogy meztelenül lássák egymást.	2,65	1,52
Nem engedem meg a gyermekemnek, hogy megkérdőjelezze a döntéseimet.	3,37	1,49
Úgy gondolom, hogy egy gyerek legyen szem előtt, de legyen csendben.	1,99	1,16
Nem engedem meg a gyermekemnek, hogy mérges legyen rám.	2,36	1,32
Úgy hiszem, hogy egy gyereket le kell szoktatni a pelenkáról, amint lehetséges.	3,59	1,65
Jobban szeretem, ha a gyermekem nem próbálkozik olyan dolgokkal, ahol esélyes, hogy kudarcot vall.	2,35	1,31

1. táblázat: A korlátozás-dimenzió statisztikai jellemzői (N=980)

A gondoskodás dimenzióját vizsgáló állítások leíró statisztikai elemzése rávilágított arra, hogy a minta egészét tekintve a gondoskodás nagymértékben jellemző a megkérdezettekre, hiszen az állítások többségénél a „*jellemző rám*” válaszok valamelyike volt túlsúlyban (2. táblázat). Megjegyzendő azonban, hogy a mintát a 0–7 éves életkorú gyermekek szülei alkották, s ebben az életkorban a gyermek bio-pszicho-szociális szükségleteiből adódóan a gondoskodás igen hangsúlyos.

Elemlista	Átlag	Szórás
Gyermekemmel meleg, bensőséges pillanatokban osztozunk.	5,30	,93
Bátorítom gyermekemet, hogy beszéljen problémáiról.	5,41	,94
Viccelődök és játszok gyermekemmel.	5,53	,78
Gondoskodok arról, hogy gyermekem tudja, hogy értékelem azt, amit próbál elérni.	5,57	,75
Bátorítom gyermekemet, hogy érdeklődjön és gondolkodjon az életről.	5,48	,83
Gyermekem iránti szeretetemet ölelésekkel és csókokkal mutatom ki.	5,54	,77
Beszélgetek gyermekemmel és érvelek neki, ha rosszul viselkedik.	5,43	,83

Érdekesnek és tanulságosnak tartom, ha hosszú időt töltök gyermekemmel.	5,45	,80
Bátorítom a gyermekemet, hogy kíváncsi legyen, fedezzen fel dolgokat és kérdezzen róluk.	5,46	,84
Gyermekem nagy megelégedettséggel tölt el.	5,49	,78
Ha mérges vagyok gyermekemre, tudatom erről.	4,90	1,11
Tiszteletben tartom gyermekem véleményét, és bátorítom annak kifejezésére.	5,07	,94
Úgy gondolom, hogy a gyerekeknek vigasz és megértés jár, ha félnek vagy zaklatottak.	5,61	,71
Nyugodt és laza vagyok gyermekemmel.	4,72	1,00
Bízom gyermekemben, hogy úgy viselkedik, ahogyan kell, akkor is, ha nem vagyok vele.	5,10	,88
Hiszek abban, hogy dicsérni kell a gyerekeket, ha jók, és szerintem ezzel többet érek el, mintha büntetném őket, ha rosszak.	5,30	,91
Általában figyelembe veszem gyermekem preferenciáit, amikor családi tevékenységet tervezek.	5,42	,84

2. táblázat: A gondoskodás-dimenzió statisztikai jellemzői (N=980)

A főkomponens analízis-eredményét alapul véve a szakirodalommal megegyező módon előállított két dimenzió: a *korlátozó* (21–39 kérdés összege, ami 114) és a *gondoskodó* (40–56 kérdés összege, ami 102) változók. A továbbiakban e két dimenzió mentén történt az elemzés. A *korlátozó* és *gondoskodó* skálákat dichotomizálva kategorikus változókat képeztünk, melynek során első lépésben az állításokhoz rendelt maximális értékek összegét vettük alapul, s a teljes skálaérték átlagánál (*korlátozó* dimenzió esetén 57, *gondoskodó* dimenzió esetén 51) a mintát a korlátozás és a gondoskodás dimenziójában két csoportra osztottuk. Ennek megfelelően a mintában a *korlátozó*, illetve a *gondoskodó* nevelési stílus a következőképpen alakult (3. táblázat).

	Relatív gyakoriság (n=980)
Korlátozó nevelési stílus	46%
Nem korlátozó nevelési stílus	54%
Gondoskodó nevelési stílus	99%
Nem gondoskodó nevelési stílus	1%

3. táblázat: A korlátozó és gondoskodó kategóriák megoszlása

A mintában alacsonyabb az aránya azoknak a szülőknek, akik olyan gyermeknevelési gyakorlatot támogatnak, amely a gyermek viselkedését akarja irányítani. Elenyésző számban (csupán 7 fő) vannak jelen továbbá azok, akiknél a nevelés során a gondoskodás dimenziója

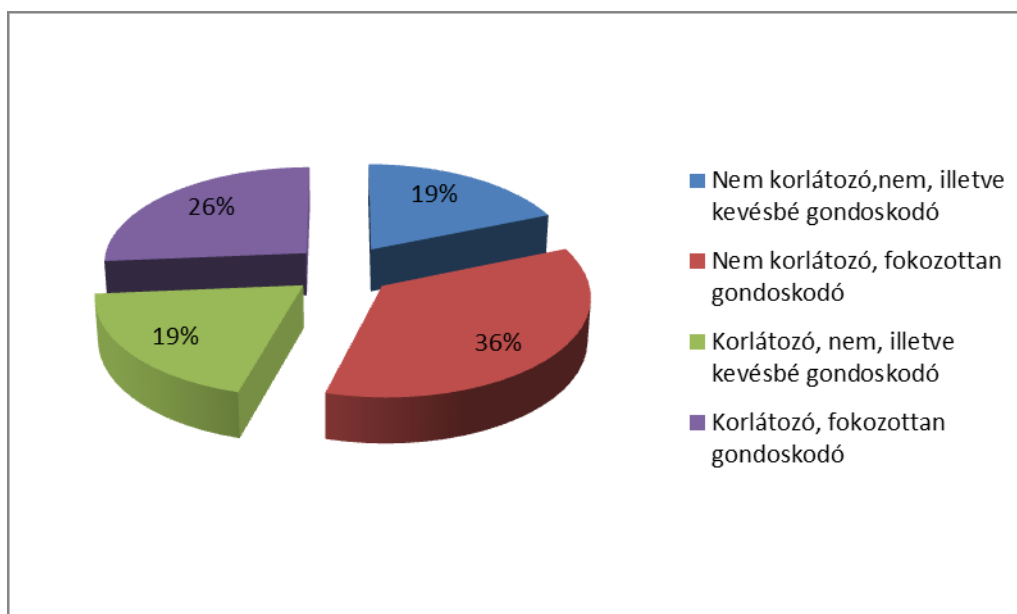
háttérbe szorul. Bár a vizsgálatba bevont szülők döntő többsége a fent bemutatottak alapján a rugalmas gyermeknevelési attitűdöket és gyakorlatokat részesíti előnyben, a különbözőségek és az azonosságok feltárásához szükségesnek tartottuk megvizsgálni, hogy a megkérdezettek nevelési gyakorlata mely változók mentén differenciálódik. Ezért második lépésben a minta átlagánál lettek szétvágva az értékek, így meg tudtuk vizsgálni, mely tényezők befolyásolják a gondoskodás, illetve a korlátozás mértékét. Ennek megfelelően az „*inkább korlátozó*” kategóriába soroltuk abban az esetben a szülőket, ha a korlátozás dimenziójában az összesített pontszám a minta átlagának megfelelő 57,18 feletti érték volt, a „*kevésbé korlátozó*”, vagy „*nem korlátozó*” kategóriába pedig az 57,18 alatti összesített pontszámot elérő szülőket soroltuk. A gondoskodás dimenziójában a minta átlaga 90,94 volt, így az e feletti értékek esetén a szülőket a *fokozottan gondoskodó*, az ez alatti értékek esetén a szülőket a *nem gondoskodó*, illetve *kevésbé gondoskodó* kategóriákba soroltuk. Az így képzett csoportok megoszlása a mintában a következőképpen alakult (4. táblázat).

	Relatív gyakoriság (n=980)
Inkább korlátozó nevelési stílus	49%
Kevésbé korlátozó, vagy nem korlátozó nevelési stílus	51%
Fokozottan gondoskodó nevelési stílus	62%
Nem, illetve kevésbé gondoskodó nevelési stílus	38%

4. táblázat: A korlátozó és gondoskodó kategóriák megoszlása

A megkérdezett szülők több mint 60%-ára jellemző, hogy erőteljesen megjelenik a nevelési gyakorlatban arra való hajlandósága, hogy meghallgassa gyermekét, és megossza érzelmeit és tapasztalatait vele.

A szülők gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjének megismeréséhez a nevelési stílust természetesen nem lehet vagy csak a korlátozás, vagy csak a gondoskodás dimenzióira leszűkíteni, hiszen a két dimenzió egymással kölcsönhatásban érvényesül a nevelési folyamatban. Nem elégséges ezért csupán a nevelés egyik aspektusát vizsgálni, a kettőt szükséges egymásra vetíteni. Megvizsgáltuk ezért, hogy a mintába a gondoskodás–korlátozás tengelyek által definiált kétdimenziós térben miként helyezkednek el a vizsgálatba bevont személyek (1. ábra).

1. ábra: A gondoskodás-korlátozás tengelyek által definiált kétdimenziós tér megjelenési formái (N=980)

A válaszadó szülők körében a nevelési stílus dimenzióinak különböző kombinációkban történő megjelenésének vizsgálata alapján megállapítható, hogy legnagyobb arányban a *nem korlátozó, fokozottan gondoskodó szülők* vannak jelen a mintában.

4.3.2 A szülők gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjét befolyásoló tényezők

A nevelési stílus jellemzőinek feltárását követően fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy a szülők nevelési gyakorlata milyen tényezők mentén differenciálódik. Ezért az egyváltozós leíró statisztikai elemzést követően két-, illetve többváltozós elemzéseket végeztünk leíró, illetve matematikai statisztikai próbákkal a különbözőségeket és az azonosságok azonosítására. Első lépésben a család szocio-demográfiai jellemzői mentén vizsgáltuk a nevelési stílust, így elemeztük a lakóhely, az anya legmagasabb iskolai végzettsége és a nevelési gyakorlat közötti összefüggéseket. Az összefüggés-vizsgálatok elvégzésekor a normalitás hiánya miatt csupán leíró statisztikai próbákkal tudtuk a különbözőségeket azonosítani, ezért eredményeink ismertetésekor nem közlünk szignifikancia-szinteket (5. táblázat).

4.3.3 A lakóhely és a nevelési stílus összefüggéseinek vizsgálata

Lakóhely	N	Átlag	Szórás
Főváros	305	52,30	14,84
Megyeszékhely	115	54,19	14,00

Város	236	58,99	16,60
Falu	324	61,49	16,48
Összesen	980	57,18	16,20

5. táblázat: A korlátozó nevelési gyakorlat jellemzői a lakóhely függvényében

Az 5. táblázat alapján megállapítható, hogy minél kisebb településen él valaki, annál inkább megjelenik a nevelési gyakorlatban az a szemlélet, mely a gyermek viselkedését akarja irányítani, beleértve azt is, hogy mit érezzen. A települési hierarchia tehát a nevelési gyakorlatot befolyásolja. A gondoskodó nevelési stílus vonatkozásában nem tudunk hasonló megállapításokat tenni; a különböző településtípusokon közel azonos a mintára vonatkoztatott gondoskodó skálaérték átlaga.

4.3.4 Az anya legmagasabb iskolai végzettsége és a nevelési stílus összefüggéseinek vizsgálata

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége	N	Átlag	Szórás
Legfeljebb 8 általános	174	69,87	17,22
Szaktanárképző, szakiskola	141	62,47	16,28
Érettségi	142	58,37	14,62
Érettségire épülő szakképzés	136	53,95	12,14
Főiskola	243	51,51	13,15
Egyetem	144	48,06	12,73
Összesen	980	57,18	17,22

6. táblázat: A korlátozó nevelési gyakorlat és az anya legmagasabb iskolai végzettségének összefüggése

Megállapítható, hogy minél magasabb az anya iskolai végzettsége, annál kevésbé jelenik meg a korlátozás a nevelési gyakorlatban (6. táblázat). Az érettségivel és annál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező anyák nevelési gyakorlatában a korlátozás mértéke a minta átlagánál magasabb.

Az anya legmagasabb iskolai végzettsége	N	Átlag	Szórás
Legfeljebb 8 általános	174	84,99	16,177
Szaktanárképző, szakiskola	141	90,33	8,607
Érettségi	142	92,40	7,259
Érettségire épülő szakképzés	136	92,16	6,679
Főiskola	243	92,82	7,058
Egyetem	144	92,95	7,217
Összesen	980	90,94	9,941

7. táblázat: A gondoskodó nevelési gyakorlat és az anya legmagasabb iskolai végzettségének összefüggése (N=980)

A gondoskodással kapcsolatos állítások összesített skálaértékei alapján a minta átlaga 90,94. Eredményeink alapján úgy tűnik, minél magasabb az anya iskolai végzettsége, annál inkább jellemző a fokozott gondoskodás a nevelési gyakorlatra (7. táblázat). Az érettséginel alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező anyák nevelési gyakorlatában a gondoskodás mértéke a minta átlagánál alacsonyabb. A magasabb iskolai végzettség tehát a gondoskodó anyai attitűdöt támogatja.

4.4 Fókuszcsoportos interjúk eredményei [2]

A nevelési attitűdök vizsgálata a fókuszcsoportos interjúkban a gyermekneveléshez és a jutalomhoz kötődő asszociációkkal kezdődött. A gyermeknevelés sokakban pozitív érzelmi, gondolati asszociációkat váltott ki annak kifejezésére, hogy az egész életen átívelő, azt betöltő érzelmként, folyamatként élük meg a gyermekük nevelését: *legnagyobb boldogság (4), a legnagyobb öröm (4), áldás (2), nyugalom (2), hivatás, lételem, nagy kaland.*

Emellett azonban előfordultak olyan asszociációk, amelyek a gyermeknevelés nehézségeit emelték ki: lelkiismeret-furdalás, rögzös út, sok a baj, szenvedés, katasztrófa, dackorszak, nehéz dolog, csatákban lógó idegek, ősz hajszálak.

Jellegzetes asszociáció volt ezek mellett a gyermeknevelés felelősségének hangsúlyozása: *felelősség (4), nagy feladat (4), kihívás (3), következetesség (2), tanítás (2), tanulás, együttműködés, munka.*

A jutalom esetében sokan említették a *jutalmak fontosságát (8)*, amelynek legfőbb szerepe a motiválás, a siker elismerése, az elégedettség kifejezése. Legtöbben a *dicséretet (6)*

elismerést (2), ösztönzést említették, de a jutalom, mint *érzelmi zsarolás (2)* is megjelent. A jutalmazás módjára is elhangoztak képzettársítások: *pénz (3), biztatás (3), csokoládé (2), ügyes vagy (2), tapsolás*. A gyermekekkel kapcsolatos érzelmi viszonyulás, családi nevelési gyakorlat témakörében az alábbi eredményeket foglalhatjuk össze.

4.4.1 A szeretet kinyilvánítása a gyermek felé

A szeretet kinyilvánítását a legtöbb szülő fontosnak tartotta, néhányan korlátozzák ennek előfordulást, de volt olyan szülő is, aki sürgősen tartja. A szülők jelentős része a testi kontaktus során fejezi ki szeretetét (19): öleléssel, összebújással, cirógatással, puszidással. Ezt egészítik ki sokan a becézgetéssel, a „*szeretlek*” szó kimondásával.

„A testi kontaktus a legfontosabb: egy ölelés, egy puszi az a legtöbb neki” (Szabolcs–Szatmár megyei falusi lakos)

A megkérdezettek között voltak, akik a szeretetnyilvánítást tágabb kontextusba helyezték: számukra ez a törődéssel, az aktív jelenléttel, a biztatással, az odafigyeléssel, a beszélgetéssel valósul meg (7).

„Az odafigyelés nagyon fontos, mindig találok időt arra, hogy meghallgassam és a problémáira megoldást találjak” (miskolci szülő).

4.4.2 Jutalmazás és büntetés a családban

A nevelési folyamat során – a legtöbb szülő egyetértett azzal, hogy – szükséges a jutalmazás és a büntetés, mert ez a gyerekek fejlődésében segít megtanítani különbséget tenni jó és rossz között. Voltak azonban olyanok is, akik kerülnek a jutalmazást a jövőbe vetített aggodalom miatt.

„Én nem jutalmazom, mert akkor én nem kapom meg azt a szeretetet, amit én szeretnék. Amikor már nem tudom jutalmazni, akkor azt hiszi, hogy azért nem jutalmazom, mert nem akarom, nem azért mert nem tudom, és akkor eltávolítom magamtól” (budapesti szülő).

A szülők elmondása alapján a jutalmazás pozitív megerősítés, biztatás, ösztönzés, és ritkábban történik tárgyi jutalmakkal, inkább a dicséret és a közösen eltöltött program a

gyermeknek adott ajándék. Emellett – főleg a nagyszülőktől – több családban kapnak a gyerekek édességet, játékot, pénzt jutalomként, még annak ellenére is, ha ezt a szülők ellenzik. A megkérdezettek közül többen is lényegesnek tartották, hogy a jutalmazás nem válhat rutinná, a különleges alkalmakra tartogatják.

„Én nem vagyok tárgyi jutalmazás-párti. Mi programokkal jutalmazunk, együtt töltött minőségi idő a jutalom. Igyekszem figyelni arra, hogy ne kössük ezeket a dolgokat nagyon össze, hogy ez reflex legyen, »ha én ezt teszem, akkor anya ezzel jutalmaz«” (pécsi szülő).

A büntetés esetében sok szülő hangsúlyozta, hogy a gyerekek mindig tudnia kell, miért büntetik. A szülők büntetik a gyermekeket, ha ön- és/vagy közveszélyesen viselkednek, ha szófogadatlanok, ha csúnyán beszélnek, ha nem megfelelő módon nyilvánítják ki érzelmeiket, ha verekszenek vagy bántanak más gyereket, ha megszegik az ismert viselkedési szabályokat. A büntetés alkalmazásakor a szülők legfontosabbnak a következetességet és a betarthatóságot tartják, bár elismerik, hogy ebben ritkán sikeresek.

A büntetések között leggyakrabban a testi fenyegetés valamely formája került említésre úgy, hogy az egy felmentő öngazolással is társult. Gyakori vélemény volt, hogy a testi bántalmazás jobb, mint a lelki megfélemlítés, a megalázás, a félelemben tartás.

„Lehet fizikai, hogy jól elagyabugyalom a gyereket. Ez nem egy jó dolog persze, de ha megalázom, durva szavakat mondok neki, az lehet, hogy még rosszabb” (Csongrád megyei falusi szülő).

Többen alkalmazzák büntetésként valamely tervezett eseménytől, élménytől való megvonást. Ezt tanulságosnak, a gyermek számára emlékezetesnek tartják. Azok, akik ezeket a büntetési formákat követik, szinte minden esetben a testi bántalmazást határozottan elutasítják.

„A mesemegvonás. Például ha sokszor kell kérni valamit, és azt mondom, hogy nincs esti mese, akkor rögtön megcsinálja” (nyíregyházi szülő).

„A verés, a fizikai bántalmazás nem lehet büntetés. Ennek semmilyen eredménye nem lehet: a gyerek félni fog, és a szülőnek is komoly lelki furdalása lesz. Remélhetőleg” (pécsi szülő).

Végül a harmadik módja a fókuszcsoportos interjúkban feltárt „büntetéseknek” a szülő határozott fellépése, és a gyermek megakadályozása a helytelen viselkedés folytatásában. Ezt csak néhányan említették, hangsúlyozva, hogy a büntetés éppen így válik elkerülhetővé, de a csoporttagok közül többen vitába szálltak ennek a módszernek az eredményességét illetően.

„Rászólok, és megfogom a kezét, hogy »nem, nem csinálod«. Mondjuk, van olyan, hogy arra hivatkozok, »ha a nagyok nincsenek itthon, akkor nincs számítógépezés«. Ez egy nagy visszatartó erő. Élménymegvonás. De általában elég neki az, hogy hogyan szólok rá, mit mondok” (szegedi szülő).

4.4.3 A gyermeknevelés a családi életben

Több családban a szülők közti összhang kialakítása fontos célkitűzés a gyermeknevelés terén. Véleményük szerint a szülők közti egyetértés fontos eleme a harmonikus gyermekfejlődésnek. Bár az összhang megteremtése nem zökkenőmentes, hiszen a szülők gyakran más kulturális mintákat hoznak magukkal, mégis azt tapasztaltuk a fókuszcsoportos interjúkban, hogy ez több családnak is sikerült.

„A szülők, illetve a család feladata, hogy egységes képet állítson a gyermek elé, így korlátokat szabva, kapaszkodókat adva a gyermeknek. Ha nincs összhang a szülők között, a gyerekek hajlamosak az egyiket kijátszani a másik ellen” (pécsi szülő).

A szülők közti feszültségek a gyermeknevelésben nagyon sokfélék lehetnek. A fókuszcsoportos interjúkban a leggyakoribb probléma az apák engedékenysége, ami az anyák feladatait megnehezíti. Az apák gyakori távolléte miatt az anyák egyedül oldják meg a családi feladatokat, nincs idejük kikapcsolódásra, a gyerekek nélküli programok megvalósítására.

„Nálunk az a probléma, hogy a férjem nagyon keveset van otthon, így inkább én nevelek, én vagyok a szigorúbb, őt pedig kihasználják a gyerekek, mert sokkal engedékenyebb velük szemben, emiatt sok konfliktusunk van” (vasvári szülő).

A nagyszülők jelenléte a családok életében meglehetősen eltérő mintázatot mutatott. A családok egy része csak ritkán vagy egyáltalán nem számíthat nagyszülői segítségre, másoknál ez jóval gyakoribb, és van néhány többgenerációs család is, akik együtt élnek a

mindennapokban is. A nagyszülők bevonódása a kisgyermekes családok életébe gyakran segítség, támogatás a szülőknek, a gyermekek testi, szellemi, értelmi, kapcsolati fejlődését határozottan elősegítik. Számos olyan ismeretet tudnak átadni, amelyeket a szülők már nem ismernek, vagy nincs idejük ezekkel foglalkozni.

„Az ő feladatuk, hogy megtanítsák a gyermekeinket azokra a dolgokra, amikre mi a rohanó élettempónk mellett nem tudunk időt szakítani. [...] A hagyományos férfi–női szerepre is megtanítyák. Olyan dolgokra tanítják őket, amire egy lakótelepi játszótéren vagy játszóházban nem tudod megtanítani őket. Az állatok közelségét, de a tiszteletben tartását is” (szegedi szülő).

A gyermeknevelésről szóló vélemények gyakran válnak feszültségforrássá a szülők és/vagy a nagyszülők között. Ezek feloldása ritkán problémamentes, előfordul a gyermekek előtti vita, veszekedés, vagy akár a tartós kapcsolati zavar is. A szülők és a nagyszülők közti ellentmondások tipikus esetei a nagyszülői kényeztetés, a szülők által felállított szabályok ignorálása, a nagyszülői nevelési minták követése, a modern ismeretek elutasítása.

„Nálunk a nagyszülők megengedőek. Sajnos ez rossz hatással van a gyerekekre, mert nem nevelik őket, csak kényeztetik” (vasvári szülő).

5. Megbeszélés, összegzés

A nevelői attitűdök nevelési folyamatban betöltött szerepét számos nemzetközi és hazai kutatás igazolta. Jelen vizsgálatunk középpontjában a 0–7 éves gyermeket nevelő szülők gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjének megismerése, az arra ható tényezőknek a feltárása állt. A nevelési stílus vizsgálatára a CRPR kérdőív 40 állítást tartalmazó módosított változatát alkalmaztuk, melyből 4 állítás törlését szükségesnek tartottuk. Az adatok elemzése során megállapítást nyert, hogy az általunk vizsgált, 0–7 éves gyermeket nevelők körében a gyermeknevelési attitűdök és gyakorlatok irányítással kapcsolatos aspektusai, melyek a gyermek viselkedését irányító nevelési gyakorlat támogatását jelentik kevésbé, a gondoskodást kifejező rugalmas gyermeknevelési attitűdök és gyakorlatok inkább hangsúlyosak.

A fókuszcsoportos interjúk eredményeiből hasonló nevelési attitűdök rajzolódnak ki, mint a kérdőíves vizsgálatokból: a szülők kisebb része számolt be a gyermek életét korlátozó szabályokról, az engedelmesség megköveteléséről, az autokratikus szülői attitűdökről, de még kevésbé volt ez tapasztalható a nagyszülőkkel kapcsolatban. A gondoskodás erőteljesen jelen van a szülők életében, szinte minden elemtípus hangsúlyosan megjelent a beszélgetések során. Így a bátorítás, a dicséret, a bizalom, a bensőséges együttlétek iránti igény, a közös játék, az ölelés és a megelégedettség is.

Jegyzetek

- [1] A kutatás az Országos Tisztifőorvosi Hivatal közreműködésével megvalósuló TÁMOP-6.1.4/12/1-2012-0001 „Koragyermekkor (0–7 év) program” kiemelt projekt keretében jött létre.
- [2] A fejezetben a zárójelben szereplő számok az egynél több azonos választ adók számát jelzik.

BIBLIOGRÁFIA

- Ács Pongrác (2009): Sporttudományi kutatások módszertana. Pécs : Magyar Sporttudományi Társaság, 2009. 291 p.
- Falus Iván – Ollé János (2008): Az empirikus kutatások gyakorlata. Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008. 341 p.
- Ketskemény László – Izsó Lajos (2005): Bevezetés az SPSS programrendszerbe. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2005. 459 p.
- Margitics Ferenc – Pauwlik Zsuzsa (2006): Megküzdési stratégiák preferenciájának összefüggése az észlelt szülői nevelői hatásokkal. In: *Magyar Pedagógia*, 16. évf. 1. szám 43–62. p.
- Oroszné Perger Mónika (2002): A szülői nevelési stílus. In: *Iskolakultúra*. 2002. 12. évf. 2. szám, 107–114. p.
- Posztos Katalin – Uzonyi Adél (1989): A szülői-nevelői attitűd hatása a gyermek szociometriai pozíciójára. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1989. XLIV. évf. 5. szám, 482–500. p.
- Ranschburg Jenő – Bolla István Károly – Sipos Mihály (1984): A szülői nevelői stílus percepciójának vizsgálata 10–14 éves korú gyerekeknél. In: *Pszichológia*, 1984. IV. évf. 4. szám, 525–545. p.

- Ranschburg Jenő (1995): Félelem, harag, agresszió. Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. 161 p.
- Rickel, Annette U. – Biasatti, Lawrence L. (1982): Modification of the block child rearing practices report. In: *Journal of Clinical Psychology*, volume 38. 129–134. p. [doi: 10.1002/1097-4679\(198201\)38:1<129::aid-jclp2270380120>3.0.co;2-3](https://doi.org/10.1002/1097-4679(198201)38:1<129::aid-jclp2270380120>3.0.co;2-3)
- Sallay Hedvig – Münnich Ákos (1999): Családi nevelési attitűdök percepciója és a self-fejlődéssel való összefüggései. In: *Magyar Pedagógia*. 99. évf. 2. szám 157–174. p.
- Sallay Hedvig (2003): A szülői nevelés hatása a serdülők jövő-orientációjának alakulására. In: *Magyar Pedagógia*. 103. évf. 3. szám 389–404. p.
- Sameroff, Arnold J. – Seifer, Ronald (2011): Familial Risk and Child Competence. In: *Society for Research in Child Development*, 1254–1268. p. [doi: 10.1111/j.1467-8624.1983.tb00545.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1983.tb00545.x)
- Székelyi Mária – Barna Ildikó (2002): Túlélőkészlet az SPSS-hez. Budapest : Typotex Kiadó, 2002. 453 p.
- Tóth Ildikó – Gervai Judit (1999): Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIV. évf. 1–4. szám 551–566. p.

CSIMA, MELINDA– DEUTSCH, KRISZTINA– BETLEHEM, JÓZSEF– BÁNFAI, BÁLINT–
JEGES, SÁRA– TANCSICS, DÓRA– LAMPEK, KINGA

CHARACTERISTICS OF CHILD NURSING ATTITUDES IN FAMILIES
HAVING CHILDREN AGES 0–7

A parent-child relationship has an effect on several factors of personality development, due to this fact it is a central question of psychological and nursing researches. The aim of our research was to get to know the nursing idioms of parents with children between ages 0–7 and to identify those factors that influence nursing practice. In order to identify the influential factors of attitudes toward child nursing and to explore the connection between them mathematical statistic tests were used. After analysing data it was proved that those kinds of nursing practices that manipulate children's behavior are less typical among parents who took part in the above mentioned research. The most typical nursing practices were those flexible attitudes that represent care.

